

Yoksulluk ve Din İlişisine Dair Sosyolojik Bir Araştırma*

Dr. Öğretim Üyesi Burcu GÜDÜCÜ

İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Türkiye
burcuguducu@aydin.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-5229-1565>

Serpil ÇAKIR

İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü,
Yüksek Lisans Öğrencisi, Türkiye
serpil_taskaya86@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1887-8324>

Öz

Tarihsel süreç içerisinde Batı’da ortaya çıkan Kapitalizm uzun yıllar devam eden sömürge ve emperyalizm neticesinde ortaya çıkan bir ekonomik düzendir. Kapitalist düşünce, emperyalizm ve bunun bir sonucu olarak uygulanan sömürge sistemi ile birlikte gelişme gösteren tüketim anlayışı tüm dünyayı etki alanına çekmekle birlikte yoksullar bu etki alanının dışında kalmışlardır. Çalışmamızda yoksulluğun din ile ilişkisi irdelenerek yine yoksulluğun dindarlığa etki boyutları sosyolojik zeminde ele alınmıştır. Çalışmamız İstanbul genelinde yaşayan 40 dindar katılımcı ile derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak uygulanmıştır. Örneklem grubumuz, çevresi tarafından dindar olarak nitelendirilen kişilerden oluşmakla birlikte çalışmamız söylem analizine dayanmaktadır. Araştırmamızın sonucuna göre yoksulluğun insanları daha çok dua etmeye, umut etmeye, çaresizliklerinden dolayı onları Allah’a daha çok yaklaştırdığı sonucuna elde edilen veriler neticesinde ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Yoksulluk, Din, Dindarlık*

---

* Geliş Tarihi / Received: 03.09.2020 - Kabul Tarihi / Accepted: 10.09.2020
DOI: 10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v07i2001

A Sociological Research on the Relationship between Poverty and Religion

Abstract

Capitalism, which emerged in the West in the historical process, is an economic order that emerged as a result of long years of colonization and imperialism. Although the understanding of consumption, which developed with the capitalist thought, imperialism and colonial system implemented as a result, pulled the whole World into its sphere of influence, the poor remained outside this sphere of influence. In our study, the relationship between poverty and religion is examined, and again the effects of poverty on sociological grounds. Our study was conducted using an in-depth interview technique with 40 religious participants living throughout Istanbul. Although our sample group consists of people who are described as religious by their environment, our study is based on discourse analysis. According to the results of our research, it has been revealed that poverty brings people closer to Allah, to pray and hope due to their desperation.

Keywords: *Poverty, Religion, Religious*

Giriş

Türkiye’de hemen her gün din ile ilgili tartışmalar yaşanmak ve bu tartışmalarla birlikte aslında din herkesin hayatını, sosyal ilişkilerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Din olgusu aslında yalnızca dindar kesimlerce değil toplumun genelini meşgul eden bir konu olmuş ve dolayısı ile her kesimden insanlar kendilerini bir şekilde din karşısında konumlandırmıştır. Dindarlık kavramına ise genel olarak baktığımızda bireyin kendisini çeşitli dinsel kavram ve sembollerle ifade etmesi, bununla beraber hayatını dinsel sınırlar çerçevesinde devam ettirme durumu olarak tanımlanabilmektedir. (Sönmez, 2017, s. 280)

Sosyolojik ve dini kaynaklar dindarlık ve yoksulluk arasında çoğu zaman bir uyumsuzluk görmüşlerdir. Max Weber’in asker, çiftçi, işçi, köle, tüccar, entelektüel sınıfların dini hayatlarına ilişkin olan tasviri, din sosyologlarına öncülük etmiştir ve bu doğrultuda Weber’in ifadesi ile ayrıcalıklı, zengin tabakalar daha az dindardırlar. Batı’da yapılan çeşitli araştırmalara göre dindarlık ve ekonomik gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişki her zaman belirgin olmamakla birlikte kullanılan ölçüğe göre çeşitlilik göstermesi ile

beraber yine de aralarında çok belirgin bir ilişkiyi göstermiştir. Türkiye’deki araştırmaların da bu düzlemde sonuç verdiğini görmekteyiz (Kurt, 2009, s. 18-9). Yoksulluk olgusuna dikkat çeken ve yoksullukla mücadele eden önemli kurumlardan biri de dindir. Yoksulluk ile din arasındaki ilişki anlayışımızı, içerisinde yaşadığımız çağın sosyo-ekonomik şartları belirlemektedir. Bu bağlamda post modern tüketim kültürünün tüm insanlığı etkisi altına aldığı günümüzde yoksullar bu yarışıçerisinde geri bırakılmakla birlikte yoksulların içerisinde yaşadığı bu durum yoksulları dine daha mı çok yaklaştırdığı ya da uzaklaştırdığını anlamak için İstanbul genelinde yaşayan 40 dindar katılımcıyla gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar çalışmamızın içeriğini oluşturmaktadır.

Araştırma, gözlem ve görüşme tekniği ile içerik analizinden oluşmaktadır. Görüşme formu yarı yapılandırılmış form şeklinde belirlenmiş bir soru üzerinden uygulanmakla beraber görüşmede “not alma” ile “ses kayıt cihazı“ kullanılmış ve bununla toplanan verilerle birlikte içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiştir. Çalışmada katılımcıların isimleri yerine G1, G2 vd. şeklinde belirlenmiş kodlar uygulanmıştır.

1. Yoksulluk

Yoksulluğun tanımı ve ölçüsü ile ilgili birçok görüş ve yaklaşım bulunmaktadır. Genel yoksulluk çalışmalarında özellikle öne çıkan iki yaygın tanım ve ölçme yöntemler bulunmaktadır. Bunlardan birincisi “mutlak yoksulluk” olarak adlandırılan kişinin ya da ailenin hayatını fiziksel olarak idame ettirmesi için gerekli olan asgari tüketim seviyesidir. Burada genellikle kişinin günlük kalori ihtiyacının maddi olarak hesaplanmasına dayanır. Bir diğer tanım olan ve ülkeden ülkeye oldukça farklılık gösteren yoksulluk tanımı ise “göreceli yoksulluk”tur. Burada genellikle ülkenin gelişmişlik düzeyine göre yani bireyin ortalama hayat standartlarına göre kişi ya da ailenin göreceli durumunu yansıtır (Çukur, 2008, s. 99). Bu doğrultuda mutlak yoksulluğa göre toplum içerisinde yoksul dahi olmayabilirken, yoksulluğu toplumsal eşitsizlik olarak ifade eden göreceli yoksulluğa göre de toplum içerisinde yoksul her zaman olacaktır.

İnsani yoksulluk ise UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) tarafından geliştirilen bir kavram olup, beslenme yetersizliği, yaşam süresi, anne-çocuk sağlığı eksikliği, okur-yazarlık gibi çeşitli insani gereksinimlerinin yoksunluğu olarak belirlenmiştir (Yaşar & Taşar, 2019, s.122, Bauman, 2008, s. 18).

2000 yılındaki UNICEF raporlarına göre; dünya nüfusunun 2.4 milyarı yoksulluk sınırında yaşarken 1.3 milyar insan ise mutlak yoksulluk sınırı altında yaşamlarını sürdürmektedir. Örneğin zengin ülkelerden olan Katar'da ve yine en yoksul ülkelere olan Zimbabve'de kişi başına düşen gelirin 428 kat daha fazla olması ve dünyanın %20'sinin tüm dünyada üretilen mal ve hizmetlerin %86 oranında tüketmesi eşitsizliği küresel boyutları ile ortaya koymaktadır (Kafalı, 2019, s. 17-8). OECD (Aralık 2014) raporuna göre yoksul ile zenginler arasındaki gelir farkının en fazla olduğu ilk üç ülke Amerika Birleşik Devletleri, Meksika ve Türkiye olmuştur (Sungur, 2016, s. 43).

İslam dini yoksullukla mücadelede önemli bir rol üstlenmektedir. Zira dinin temel kaynaklarından olan Kur'an-ı Kerim ve hadislerde yoksullara yardım edilmesiyle ilgili olarak çok sayıda teşvik edici ifadeler yer almaktadır. İslam'ın esaslarından olan zenginlerin kazançlarını yoksullarla paylaşması ve insanlara karşı bu doğrultuda daha duyarlı davranmayı teşvik etmektedir (Özdemir, 2003, s. 95). Araştırmamızda bir sonraki konuda yoksulluk ve din ilişkisi irdelenecektir.

Yoksulluk ve Din

İslami inanç ve ilkelerine göre yaygın olarak yapılan tanım "sağduyu sahibi bireylerin bu dünyada doğruluk ve ıslaha; ahirette de kurtuluşa erdiren ve Allah tarafından ortaya konulan kanunlar" olduğu şeklindeki bir tanımdır (Kafalı, 2019, s. 70). Din, sosyal yaşamın diğer alanlarını etkilediği gibi onlardan da etkilenmektedir. Zira din ve iktisat karşılıklı bir etkileşim halindedir. Weber, bu etkileşimi Hristiyanlık yaklaşımında, "Protestan ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu" çalışmasıyla ortaya koymuştur. Karl Marx da dinin bir istismar aracı olarak kullanıldığını iddia etmekle birlikte yine bu doğrultuda dini "afyon" olarak vurgulamıştı. Zira Şerif Mardin'in ifadesiyle din toplumun minyatürleşmiş modelini veren bir kurum olma özelliğitaşır (Mardin, 2018, s. 45).

Uysal'a göre dindarlığın temelinde Allah'a olan inanç ve onu tanıma vardır. Max Weber din tanımı yapmayı zor ve yanlış olduğunu "Din Sosyolojisi" adlı kitabında belirtmiştir. Bu zorluğun nedeninin yalnızca sosyo-ekonomik ve siyasal etkilerinden ziyade kişinin kendi kişisel özelliklerinden de kaynaklı olabileceğini vurgulamıştır (Uysal, 1996, s. 12). Ahmet Onay'a göre ise din yalnızca inanan ve inanılan varlık arasındaki sübjektif ilişkiden doğan bir olgu olmamakla beraber din aynı

zamanda bireyin duygu, düşünce ve davranışlarına yön veren ve etkileyen bir olgudur. Bu bağlamda kul ile Allah arasındaki manevi bağ din, bu bağın kişinin yaşam tarzına yansıma şekli de dindarlık olarak tanımlanmıştır (Onay, 2004, s. 17). Dinin her şeyin yalnız Allah'tan geldiğini ve isyan etmemek gibi inançlarla yakından ilişkili olduğu düşünülebilir. Din bireyi dünyanın geçiciliği gibi fikirlerle kişinin bilinç düzeyini yükseltmekle birlikte yoksulluk karşısında daha dirençli kılmaktadır (Kafalı, 2019, s. 136).

Steven M. Beaudoin “*Yoksulluğun Tarihi*” isimli kitabında; “*Hz. Muhammed, ‘Cennette daha fazla yoksul, cehennemde ise daha fazla zengin,’ olacağını söylerken, Hz. İsa da ‘Devenin iğnedeliğinden geçmesi, zengininin cennete girmesinden kolaydır,’ olarak aktarmıştır. Ortaçağ Hristiyan ve İslam âlimlerinin bazıları yoksulluğun kutsallığını ve özellikle gönüllü yoksunluğun kutsallığını tartışmışlardır. Mesela yoksullar gereksinimleri için yalvarmak ve dua etmek amacıyla Allah’ın bilgisini takip etme yoluna başvurmuşlardır. Zira bu duruma göre gönüllü yoksul olmak, içerisinde yaşadığı inancı destekleme biçimiydi.*” Beaudoin bu aktarımı ile yoksulluğu din ile ilişkilendirmiştir. (Beaudoin, 2017, s. 52)

Din ile ekonomi arasındaki ilişki bazında öne çıkan araştırmacılardan olan Mensching, ekonomik düzey ile dindarlık düzeyi arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. Ona göre maddi kaygı taşımayan ve maddi zenginliğin getirdiği tehlikelerden uzak yaşayan yoksul kesimler birçok şeyin değerini daha kolay bilir ve zenginlere göre Allah’ın ilgisine daha yakın bir yaşam sürdürürler (Macit, 2016, s. 563). İbn-i Haldun’a göre yoksullar dine ve dini görevleri üstlenme ve yerine getirmeye zenginlere göre daha çok meyillidirler. İmam Gazali ise yoksulluğun terbiye edici ve nefsi yönlerini vurgulamıştır (Kafalı, 2019, s. 90).

Emeği sömürmek Kur’an-ı Kerim’de en büyük günahlardan olup Allah’a şirk koşmak anlamına gelir. Emek, açlık ve yoksulluk kavramları Kur’an söylemlerinin özünü ihtiva eder.

“Allah rızık konusunda kiminizi kiminizden üstün kıldı. Üstün kılınanlar, ellerinin altındakilere kendi rızıklarından vermiyorlar ki, o rızık hususunda eşit olsunlar. Yoksa Allah’ın nimetini inkar mı ediyorlar?” (Nahl- 71.)

Dini inancın güçlü olması, yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik edici bir fonksiyon olarak görülmektedir. Bu duruma göre zengin dindarların zekât ve sadakalarını yoksul ve ihtiyaç sahiplerine aktarmaları, sosyo-ekonomik

farklardan kaynaklanan bölünmeleri de ortadankaldırarak toplumsal eşitlik ve dayanışmanın gerçekleştirilmesinin canlı tablosunu oluşturmaktadır.

Bulgular ve Yorumlar

“Yoksulluk dine yaklaştırır mı?” sorusu ile ilgili olarak edindiğimiz bulgular şöyledir; 40 katılımcıdan 25’i yoksulluğun dine daha çok yaklaştırdığı, dua, umut gibi unsurların din yoluyla tatmin edilmeye çalışıldığını ifade etmişlerdir. 8 katılımcımız ise soruya katılmayıp yoksulluğun dine yaklaştırmadığı gibi aksine dinden uzaklaştırıp hatta isyana sevk edeceğini vurgulamışlardır. 7 katılımcımız ise bu durumun kişiden kişiye değişmekle birlikte daha dindar ya da dinden tamamen uzaklaştırabileceği sonuçlarına dikkat çekmiştir.

Bu tabloya baktığımızda katılımcıların büyük çoğunluğu yoksulluğun din ile yakından ilişkili olup, yoksul insanların dini kendilerine bir çare olarak gördükleri ve bu doğrultuda inançlarına daha fazla bağlı olduklarını ileri sürmüşlerdir. Sorudaki iddiaya katılmayan 8 katılımcımızın görüşlerine bakalım:

“Zannetmiyorum, aksine uzaklaştırabileceğini zannediyorum neden Allah bunu yapmadı istersin, bir şeyleri elde edememenin daha çok inançsızlığa iteceğini düşünüyorum. Neden diyecek neden bana verilmedi daha çok?” (G5, K, 24)

İlk olarak G5 katılımcımızın görüşlerine baktığımızda yoksulluğun bireyleri dine yaklaştırmamasından ziyade isyana sevk edebileceğini yani yoksul istediği şeyleri elde edemediğinde Allah’ın varlığından dahi bir şüpheye girebileceğini ve bunun da kişiyi isyan ettirebileceğini vurgulamıştır.

“İsyan ettirmesin de (güldü). Yoksulluk yani yoksullukla dinin bir şeyi yok, din zaten her zaman lazım olan bir şey. Din yaşadıkça dinine ne parayla satılır ne pulla satılır ne yoksulluklasatılır benim bildiğim o.” (G8, K, 67)

G8 katılımcımız konuya biraz daha farklı bir açıdan yaklaşmış, dindar olmanın yoksullukla bir ilgisinin olmadığı gibi yoksul olmak dine kesinlikle yaklaştırmaz olmuştur. Farklı bir açıdan yaklaşan bir diğer katılımcımız ise yoksulluğun dine yaklaştırmadığı gibi aksine uzaklaştırdığı, yoksulun zengin olmadığına ötürü intihar ve isyana daha yakın olduğunu zira zenginliğin insanları dine, Allah’a daha da yaklaştırdığını ifade etmiştir.

“Yoksul insanlar aslında hep Allah’tan istiyor ve zengin de çalışıyor bana göre. Pazarda limon satarak ve buna devam ederek de Allah’tan ne kadar istersen iste

kesinlikle bir holdingyönetme düzeyine gelemezsin. Yani burada zengin aslında her zaman topluma faydalı oluyor. Mesela zengin olanlara Hac da farz kılınmış. Yoksul kişi ise intihara daha da meyillidir. Çünkü zengin değildir. Aslında sonuç olarak bakıldığında da yoksulluk dinden uzaklaştırıyor.” (G35, E, 31)

Yine benzer ifadeler kullanan diğer iki katılımcımızım da ifadelerine baktığımızda;

“Yaklaşmaz ya yoksulluk dine yaklaştırır diye bir şey yok, yani bir insanın şeyinde varsa, kalbinde varsa dindarlık zaten yoksul da olsa dindardır, zengin de olsa dindardır.” (G11, E, 59)

“Böyle olduğunu düşünmüyorum, bu tamamen kişinin yaşadığı çevre ve terbiye ile birlikte ahlaki ile ilgilidir ve kesinlikle yaklaştırmaz.” (G35, E, 29)

Sorudaki iddiaya katılmayan ve burada ifadelerine yer vermediğimiz G7, G17, G38, katılımcılarımızın da kısa olarak verdikleri “kesinlikle yaklaştırmaz” ifadeleri oluştur. Sorumuza kişiden kişiye ve durumdan duruma değişebileceğini ifade eden 7 katılımcılarımızın ifadelerine baktığımızda;

“Buna bir şey diyemem, diyorum ya insanların yapısında bir şey diyemem yani her insan farklı oluyor, bazıları dine inanmıyor yani diyor ki mesela kalkıyorum dua ediyorum, ediyorum, ediyorum ama bana bir şey olmuyor, iyice farklı şeylere yöneliyor. Öyle insanlar da görüyoruz duyuyoruz yani o da insanın kendi yapısı, bazıları belki yöneliyor, bazıları yönelmiyor.” (G9, K, 38)

G9 katılımcımızın ifadelerine baktığımızda kişinin Allah’tan çok istediğini ve bunun için birçok ibadet ve dua etmesine rağmen durumda herhangi bir değişiklik olmadığı takdirde kişi din hakkında şüpheye girebilir ve bu da kişiyi dinden uzaklaştırır ancak yine de “her insan farklı oluyor” söylemi ile katılımcımız bu durumun yani yoksulluk olgusunun bireyler üzerinde çeşitli sonuçlara yol açtığını ifade etmiştir.

“(e) (s.t) isyan da ettirebilir yani bazıları var çünkü bakıyor o zengin ben niye değilim Allah’ım senin yüzünden böyle duyan söyleyen insanlar çok var. E bazı kesimde rabbın hani rabbine dua ediyor hani olduğu konumuna bile şükreden insanlar var fakir olsa bile, yoksul olsa bile şükreden insanlar var yani ne uzaklaştırır diyebilirim ne de (ee) yaklaştırmaz diyebilirim.” (G21, K, 24)

G21 katılımcımızın ifadelerinde ise yoksulluğun din ile ilişkili olmadığı bu durumun kişinin sosyo kültürel ve psikolojik faktörlere bağlı olduğunu vurgulamıştır.

“O da şeye yaklaştırabilir isyana itebilir yoksullukta belki insanı (ee) Allah karşı inancıyla itikatıyla yani teslim olmasıyla alakalı bir durum zenginlik de yoksulluk da. Hani aklıma itikatla alakalı bir durum bu da isyana iterek dinden uzaklaştırabilir Allah’ım neden ben, onabu kadar çok para verdin de ben niye bu durumdayım diyebilir.” (G25, K, 37)

G29 katılımcımızın görüşlerine baktığımızda yine yoksulluğun din ile ilgili değil daha ziyade kişinin sosyo-psikolojik ve kültürel olgulara göre çeşitlilik göstereceğini ve bu doğrultuda kişinin Allah’tan istemesine rağmen bir cevap alamaması durumunda sadece dinden değil dindar insanlarda da soğuyabileceğini, ya da yoksulluk olgusunun Allah’a aynı zamanda yaklaştırabileceğini de vurgulamıştır.

“İman artan ve azalan bir şeydir yani ayetlerde de geçiyor rabbim imanımı arttır diye. Bu yoksullukta azaltabilir isyan da bazı insanların isyan ettiğini soğuduğunu namazı bıraktığını insanlara artık güvenmediğini söyleyen insanlar var. Eğer yoksulluk insanı Allaha yaklaştırıyorsa (ee) bir o kadar da uzaklaştırıyor diyebiliriz.” (G29, K, 39)

Bir diğer benzer görüşteki katılımcımız ise;

“Alakası yok, zenginlik de yaklaştırabilir. O paranız çok hayırlı işlerde kullanmanız denk gelebilir, merhamet edersiniz, birine yardım edersiniz o dua eder Allah size yakınlaştırır kendini yoksulluk da yine yaklaştırabilir uzaklaştırabilir de yani bunun yoksullukla ve ya zenginlikle bir alakası yok bence.” (G30, E, 38)

G39 katılımcımız kişinin gerçek dindar bir kimliğe sahip olduğunda zenginlik ya da yoksulluğun birey üzerinde herhangi bir etkiye sahip olamayacağını belirtmiştir.

“Yoksulluk yani yarı yarıya diye düşünüyorum, uzaklaştırabilir de. Hani onlar niye zengin o kadar şey yapıyorlar da ya da biz niye böyle fakiriz, yani aslında kimini yaklaştırır kimini uzaklaştırır eğer kişinin imanı kuvvetli değilse, göstermelik diğer zenginlerin göstermelik Müslümanlığı gibi burada da yoksulun bilinçli bir inancı yoksa onun da kayması olabilir. Daha farklı yöne kayabilir dindar olmaz da bu sefer de isyana götürebilir ya da imanı terke götürebilir, şirke götürebilir.” (G39, K, 58)

Sorudaki iddiaya katılıp yoksulluğun dine yaklaştırdığını ifade eden katılımcılarımızın görüşlerine baktığımızda;

“Ee yoksullar aslında din tüccarlarının sevdiği kesimlerdir. Bu

durum eğitimsizliğinde sebeplerinden ötürü dini kurumlar adları altında olan kesimlerden 11 medet ve yardım umuyorlar. Ve zengin zenginleşmeye devam ettikçe dindarlık boyutu kaybolur, yoksul da dindarlığa doğru gitmeye başlar.” (G37, E, 38)

G37 katılımcımız yoksulluğun dine yaklaştırdığını belirttiği gibi buna paralel olarak zenginliğin de dinden aynı boyutta uzaklaştırdığını ve ayrıca zenginlerin hatta zengin dindarların yoksulların yoksul olarak kalmalarını istediklerini “yoksullar din tüccarlarının en sevdiği kesimlerdir” ifadesiyle açıklamıştır.

“İslamiyet’te aslında bir terbiye sistemi vardır ve yoksulluk da bu çerçevede bir terbiyecihazıdır, yani yoksulluk dine yaklaştırır.” (G34, K, 28)

G34 katılımcımız yoksulluğun İslam dininde olması gereken bir unsur olarak yani kişininnefsine hâkim olma unsuru olarak yoksulluğun olması gereken bir olgu olduğunu ifade etmiştir.

“Bence yaklaşıyor çünkü çaresizsin paran yok veya sağlığın olmadığı durumlarda hiç kimsenin bir yardımı dokunamıyor, bununla ilgili ayet de var da hani. **-Hangi ayet var?-** Zor zamanlarınızda hatırladığınız gibi varlıklı olduğunuz zamanlar da öyle bir şeydi işte zor zamanlarda çok muhtacı ve hiç kimsenin gücü yetmiyor ve biz gücü yetecek birisine ihtiyaç duyuyor. Ama paramız olduğu zaman o kadar çaresiz değilim deyip kapısına yanaşmamaya başlıyoruz.” (G33, E, 27)

G33 katılımcımızın görüşlerine baktığımızda sadece yoksulluğun değil yaşanan bütün zor zamanlarda kişi dine ya da Allah’a sığınabilir ifadesi ile aslında yoksulluk da kişi için yaşanan zor bir süreç olduğundan dolayı bu da kişiyi dine yaklaştırabilir olarak ifade etmiştir.

“Yani sıkışınca tapındığın güce el açarsın genelde de işte yaklaşıyor oradaki Allah da o dengeyi zaten sağlıyor. Ayet var, ayetler var diyor ki; sen dara düştüğün zaman Allah diyor hani feraha erdiğin zaman da beni diyor unutuyorsun ama fakir en azından şöyle diyebilir ona yaklaştırmak için fakirleştirmesi. Yani hani şu anki durumu görürsek insanlar Allah demeye başlar fakirlikten ama işte bu kısır döngü olmasın yani olmaması lazım fakirsen Allah’a yaklaştın Allah rızkını verdi zenginleştin unutuyorsun sonra fakirleşiyorsun Allah öyle işte öyle süreler veriyor öyle bir şey.” (G32, E, 40)

G32 katılımcımız da G33 katılımcımız ile yoksulluğun dine yaklaştırdığı bağlamında benzer bir anlam ve ilişki kurarak açıklamıştır.

“Tabii daha çok camilere gider dua eder namazına belki doğrulur hani çok Müslüman olup mesela zengin olan da var ama bizi zenginlik şımartıyor, bence bizi zenginlik şımartıyor ya ben şimdi kendi çoluk çocuğuma bile bakıyorum yani bizi zenginliğin şımarttığını düşünüyorum.” (G27, K, 47)

Konuya farklı bir açıdan yaklaşan G27 katılımcımızın görüşlerine baktığımızda; yoksulluğun kendilerini dine yaklaştırdığı gibi “kendi çoluk çocuğuma bile bakıyorum yani bizi zenginliğin şımarttığını düşünüyorum” ifadesi ile zenginliğin de dinden uzaklaştırdığını kendi ailesi üzerinden verdiği örnekle açıklama yoluna gitmiştir.

“Evet o biraz çünkü her anlamda yoksulluk dine yaklaştırır bence hem maddi hem manevi çünkü ne olur en basit bir şeyde Allah’a sığınıyoruz, Allah’tan istiyoruz sıkıştığında nasıl başımız sıkıştığında Allah’a sığınıyorsak yani aynı şekilde yaklaştırdığını düşünüyorum.” (G22, K, 34)

G22 başımız sıkıştığında nasıl ki Allah’a sığınıyorsak aynı şekilde yoksulluk da bir zor durumda kalma durumu olduğundan dolayı aynı şekilde yine yoksullukta da Allah’a sığınıp dua edilir olarak ifade etmiştir.

“(Güldü) Zaten o zengin dindarlar yoksulları öyle kandırıyorlar. Siz dindar olun, biz zengin olalım diyorlar. Sen ağa ben köle. -Nasıl kandırıyorlar?- Halkı cahil bırakır da iftarını ayet ile bir şeyler anlattıysan cahil her şeye kanar dinle kandırıyorlar.” (G20, E, 55)

G20 katılımcımız zengin dindarların yoksulluları din ile kandırdıklarını ifade etmiştir.

“Yaklaşabilir ama şöyle bir umut kapısı için yaklaşılabilir yani belki umut ettiği için tanrıya yaklaşmak istediğinden ve buna bağlanması için dini kullanıyor olabilir, elinde hiçbir şey olmadığı için dine bağlanıyor olabilir tam tersi de olabilir ama genelde daha çok dindarlaştıklarını düşünüyorum yoksulların.” (G19, K, 25)

İnsanların yaratılan modern ve post modern dünyada yaşadıkları çeşitli bunalımlar karşısında sığındığı ve inandığı kendisini rahatlatıcak olgu olarak gördüğü en önemli asli unsurlarından biri din olmuştur bu doğrultuda G19 katılımcımızın da ifade ettiği şekliyle din, yoksullar için toplumda adeta bir “umut kapısı” olmuştur.

“Yani kendini kandırıyorsun bir nevi sonuçta hani Allah’a yalvarırsam yakarırsam zengin olurum, Allah’a yakın olursam Allah bana daha çok verir mantığıyla öyle düşünülüyor olabilir.” (G16, K, 35)

G16 katılımcımız yoksulların zengin olma umuduyla Allah'a yaklaştıklarını ve bundan dolayı daha çok dindarlaştıklarını ifade etmiştir.

“Yoksulluk dine, yoksulluk evet yani yoksullar daha fazla ona bir umut besliyor öbür tarafa bir şey bağlıyor yani daha fazla dindar yoksul yoksul şükrediyor gece gündüz şey yapıyor yani dua ediyor inşallah ben de bu hayattan kurtulayım diyor insan daha çok bağlıyor bir de özellikle hani vakıflara camilere falan işte böyle yardım amaçlı olduğu ya da işte çocuğuhani tarikatlar daha uyguna okuttuğu için mecbur kalıyor. Ben çevremde şahsen buna şahit oldum yani çocuğum yani ne yapayım okutamıyorum tarikatın şeyhine verdim kuran kursu işte benzeri bura aşağıda olan yere okutuyorlar yani ücretsiz diyor uygun diyor ve maddi destek alan gıda- erzak yardımı alanlar var o şekil daha fazla mecbur oraya gidiyor yani.” (G15, E, 43)

G15 katılımcımız yoksulların ihtiyaçlarından dolayı ve yoksulluktan kurtulmak adına dua edip Allah'a mecbur olarak sığındığını ve ayrıca buna ek olarak da yoksulluktan kaynaklı olarak cami ve Kur'an kurslarının daha uygun olması ve hatta çeşitli yerlerde ücretsiz eğitim verdiklerini bununla beraber çeşitli yardım almalarından dolayı daha dindar olmayı zorunlu olarak tercih ettiklerini ifade etmiştir.

“Tabii Allah'a tevekkül eder, dua eder Allah'a dine yaklaş yakın olur hıhı yaklaştırır yoksul olan insan ne yapar Allah'ım bana da sağlık, sıhhat ver bana da zenginlik ver bana da iş güç ver nasipver diye dua eder yani yaklaştırır yani.” (G13, K, 56)

“Maalesef evet, insanlar yoksullaştıkça şükür etmeye, şükür ettikçe de yoksullaşmaya giderler zaten.” (G14, E, 44)

G14 katılımcımız yoksulların sadece şükür ettiklerini zira yoksulluklarını kader olarak gördüklerinin ve bu durumun da onları daha da yoksullaştırdıklarını ifade etmiştir.

“Evet yaklaştırır çünkü inancınızı artırıyor daha çok şükrediyorsunuz Allah'a daha çok yakarıyorsunuz ama bunu tabi şey yapmayalım yani dediğim gibi insandan insana değişiyor ama çoğuna baktığımız zaman bir insanın bir yerlere taşıyan inancıdır. Yani bu her toplumda böyledir bir inanç lazım insanların iyi bir yerlere gelmesi için ya da bir dua etmesi lazım zorda kaldığı sığınacak bir liman bulmak için eğer kişi yanında bir insan sığınacak biriyorsa Allah'a sığınır dine sığınır dinden artık yardım beklemeye başlar.” (G4, 24)

G4 katılımcımız da insanların yaşadıkları zor zamanlarında tutunacak

herhangi bir desteği yoksa -keza yoksulluk bu duruma neden olmaktadır-mecbur kaldığından dolayı ”Allah’a yani dine sığınmakta bulur çareyi” olarak yorumlamıştır

“Yoksulluk dine yaklaştırır şöyle yaklaştırır artık kişi öyle bir çaresizdir ki o çaresizliğini artık işte böyle bilinmez bir güce taparak, ona yaklaşarak kendi o kötü kaderini ve talihini değiştireceğini düşünmeye başlar ve o yüzden dine yaklaşır sabah akşam işte dini inancı gereği nereye gitmesi gerek kiliseye mi gitmesi gerekiyor, sinagoga mı gitmesi gerekiyor, cem evine mi gitmesi lazım, camiye mi gitmesi lazım gidiyor işte sabahtan akşama kadar orda Allah’ım bana da ver, bana da ver diye yalvarıp duruyor. Oysa talihini değiştirmek için bir çaba içerisinde olması lazım kendini geliştirmesi lazım başına gelen bu olayın nedenolduğunu anlamaya çalışması lazım niçin fakir kaldığını düşünmesi lazım, fakirlik bir kader değil aslında ama işte gel gör ki günümüz koşulları içerisinde onun kaderi olmuş oluyor”(G3,E, 39)

G3 katılımcımızın görüşlerine baktığımızda yoksul insanların aslında yoksulluklarını bir kader olarak gördüklerini, kaderi olarak gördükleri bu durum değiştirmek adına herhangi bir şey yapmadıklarını ve bundan dolayı da tek yaptıkları şey olarak dine yöneldiklerini aktarmıştır.

“Ya belki yaklaştırabilir çok dua edip durumunun düzelmesini isteyen dine daha yakın olur belki. Allah daha çok versin diye öyle başka açıda yaklaştırmaz” **“Duanın haricinde başka bir şey var mı peki dine yaklaştırdığını düşündüğünüz?”** : “İşte namazını kılar, camiye gider hani yaranmak için yapar Allah’a yaranmaya çalışır.”(G2, K, 53)

G2 katılımcımız yoksulların dine yaklaşımlarını onların yalnızca zenginleşmek ve buldukları durumdan kurtuluş yolu olarak tercih ettiklerini ifade etmiştir.

“(düşündü, soruyu tekrar etti) yani şöyle yaklaştırır hani şükretme daha fazla ortaya çıkar olmazsa bile şükrederek onun yokluğunu giderme (düşündü) mesela alamadığım bir şeyi Allah’a şükür bu şeyim var onu onunla değerlendirip hani onun yerine koyma olarak yaklaştırır yoksa başka açıdan değil de yani hastalıklarda da aynı şey” Peki yoksullar dua ederek nasıl yoksulluklarından çıkabilir?” ,“Yoksulluklarından tabi çıkamazlar, sadece hani

ilerde belki sahip olabileceklerini düşünürler sadece yoksa yoksulluklarından kurtulamazlar”(G1, K, 56)

Burada zikretmediğimiz diğer katılımcılarımız da kısa ve benzer görüşler ifade ettiklerinden ötürü çalışmamızda yer verilmemiştir.

Sonuç

Din, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Din ile ilgili yapılan çalışmalar ve bilimsel olarak ele alınıp irdelenmesi ancak 19. yüzyıl dünyasında başlanmıştır. Konumuz kapsamında ele aldığımız din ve yoksulluk ilişkisi bağlamında yoksulluk da insanlık tarihi kadar geçmişe uzanan bir olgu olmasına rağmen sanayi çağı ile birlikte derinlik kazanmış ve bununla birlikte modern ve post modern toplumda dikkat çeken ve araştırılan konulardan biri haline gelmiştir. Yoksulun dini yaşayış tarzına olan ilgi ise sosyo-ekonomik değişkenler açısından dinin irdelendiği Max Weber dönemine kadar uzanır. Weber'in ileri sürdüğü; “*Din, orta sınıfların aşağı kesimlerinde en canlı yaşayış biçimlerine sahiptir.*” düşüncesi tüm dünyada ve Türkiye’de de genel olarak kabul görmüş bir görüş olmuştur.

Dua yoksul toplumların en çok başvurduğu dini ibadet olmuştur. Yaptığımız araştırmada da bu verileri elde ettik. Yoksulluktan kurtulmak adına ve rızkın bollaşması için yapılan duaları yapmak için her fırsatta dua edildiği durumu göze çarpmaktadır.

Umut insan yaşamındaki önemli dinamiklerden biridir. Umutsuzluk, birey ve toplumlarda çeşitli buhran ve sorunlara neden olabileceği gibi toplumsal anomilere ve çatışmalara da yol açabilmektedir. Din bu bağlamda inanç, hoşgörü, şükür ve mana ile din dili meydana getirerek, kişilerin umutlarını inşa etmede önemli bir rol oynar. Böylece din vesilesi ile kişiler umutsuzluğun neden olacağı birçok olumsuzluktan korunmakla birlikte, yoksulluğun yol açtığı zorluklara da direnç kazanmalarında katkıda bulunmaktadır. Araştırmamızda insanların yoksulluk karşısında umut olarak gördüğü ve motivasyon kaynağı olarak dini ve dindar yaşamın tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Günümüz toplumlarında gelir düzeyi arttıkça dünya çapında görülen yoksulluk görünümünün arttığını görmekteyiz. Araştırmamız kapsamında derinlemesine mülakat yaparak görüştüğümüz örneklem grubumuz, *yoksulluk dine yaklaştırır mı?* sorusu üzerinden elde ettiğimiz verilerde 25 katılımcımızın büyük çoğunlukla ifade ettikleri yoksulların yaşadıkları

zor şart ve buhranlardan kurtuluş yolu olarak dini gördüklerinden dolayı bu da bireyleri dine, Allah'a daha çok yaklaşılmaya ve yaptıkları ibadetlerde de yoksulluktan kurtulmaya yönelik yönelimler sergiledikleri görüşleri yoğun olarak ileri sürülen görüşlerden olmuştur. Bu ifadeleri kullanan katılımcılarımız bununla birlikte zengin olan bireylerin de zengin olduklarından ve ihtiyaçları azaldıklarından dolayı zenginlerin dinden uzaklaşabileceğini ifade etmişlerdir.

Kaynakça

- Bauman, Z. (2008). *Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına Mıdır?* İstanbul: Ayrıntı.
- Beaudoin, S. M. (2017). *Yoksulluğun Tarihi*. İstanbul: Dedalus Kitap Yay.
- Çukur, C. Ş. (2008). *Yoksulluğun Psikolojisi: Yoksulluğun Sosyal Bilişsel Olarak Yapılandırılması ve Sosyal-Duygusal Sorunlar ile İlişkisi*. N. Oktik içinde, *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*. İzmir: Yakın Yayınları.
- Kafalı, H. (2019). *Yoksulluk ve Din*. Ankara: İlahiyat.
- Kurt, A. (2009). Dindarlığı Etkileyen Faktörler. *U.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, 18(2), 1-26.
- Macit, M. (2016). Yoksulluk ve Din. N. Akyüz, & İ. Çapcıoğlu içinde, *Din Sosyolojisi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yay.
- Mardin, Ş. (2018). *Din ve İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yay.
- Onay, A. (2004). *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim Üniversite Öğrencileri Örnekleme*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Özdemir, Ş. (2003). Yoksullukla Mücadelede İslam'ın Ortaya Koyduğu Bazı İlkeler. *Diyanet İlmî Dergi*, 95-108.
- Sönmez, B. (2017). Dindarlık algısının Açmazları. *Journal of Islamic Research*, 279-289.
- Sungur, E. (2016). Postmodern Yoksulluk Karşısında Dintar Tavrına Dair Bir Araştırma. *Recep T. Erdoğan. Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 29-64.

- Uysal, V. (1996). *Din Psikolojisi Açısından Dinî Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay.
- Yaşar, S. & Taşar, M. (2019). Kavramsal Olarak Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 118-144.